

Josef Peterka – Pavel Borský

Domkař Mathias Wolf z Popic – amatérský archeolog Mikulovska z roku 1874

V dietrichsteinských archivních fondech se nachází jeden mimořádný dokument z 19. století zmiňující zkoumání zříceniny hradu Děvičky na Pavlovských kopcích. Starobylý zeměpanský hrad Děvičky z první čtvrtiny 13. století, stojící na úbočí Děvína nad Pavlovem, získali roku 1334 Liechtensteinové a připojili jej k mikulovskému panství. Liechtensteinská éra zde skončila v šedesátých letech 16. století. Roku 1560 se novým majitelem tehdy zadluženého statku stal Ladislav Kerecsényi z Kanyaföldu (česky Ladislav Kerečin), jehož syn Kryštof roku 1568 dodatečně přikoupil Děvičky a Dolní Věstonice. Po Kryštofově smrti v roce 1572 převzal Kerečinova odumřelá léna císař Maxmilián II. Roku 1575 pak prodal čtvrtinu města Mikulova svému dvořanovi Adamu z Dietrichsteina a v tomtéž roce mu zbytek panství udělil lénem. Rudolf II. pak propustil Adama z manství a Dietrichsteini drželi nadále celý statek jako svobodný. Jeho součástí byl také *zámek Dívčí Hradý řečený*. Ještě po třicetileté válce hrad jeho majitelé po stavební stránce průběžně udržovali jako vojenskou pevnost a potenciální opěrný bod. V 18. století však objekt už nezadržitelně chátral a svému okolí začal sloužit jako zdroj stavebního materiálu. V 19. století se stal definitivně neobyvatelnou zříceninou a dochované písemnosti mají spíše podobu kuriozit.¹

Roku 1840 se o Děvičky zajímal jistý podnikavý muž jménem Joseph Kinnauer (též psáno Knihauer) z Dolních Věstonic. Byl nájemcem hospodářského dvora v Pouzdřanech; aby udal větší výstav piva z pouzdřanského pivovaru, hodlal u Děviček vystavět dřevěnou boudu a výletníkům a prvním turistům čepovat pivo. Žádost o povolení zaslal do vrchnostenské kanceláře 20. dubna 1840. Úředníci pak vládnoucímu knížeti Františku Josefovi z Dietrichsteina doporučili, aby Kinnauerově žádosti na sezónu roku 1840 vyhověl, a to za poplatek 10 zl. konvenční měny. Kníže 27. dubna 1840 opravdu žádost na jaro a léto 1840 schválil. Smlouva o dlouhodobějším nájmu výčepu u zříceniny se měla podepsat další rok. O tom již žádné zprávy nemáme, v létě 1840 Kinnauer na Děvičkách však pivo dle všeho opravdu čepoval.²

V roce 1855 se rozšířila fáma, že Dietrichsteini hodlají zříceninu prodat na stavební materiál. C. k. konzervátor a sběratel hrabě Bedřich Sylva Tarouca o tom napsal 7. srpna 1855 hraběti Leopoldu Lažanskému z Bukové, moravskému místodržiteli. Lažanský se pak 10. srpna obrátil s patřičným dotazem do Mikulova. Mikulovský hejtmán Franz Katzer 18. srpna vše uvedl na pravou míru a informoval Lažanského, že zřícenina na prodej není. Demolice zbývajících zdí a transport materiálu by byly nerentabilní, navíc u Pavlova je k dispozici lom s dostatkem stavebního kamene. Připustil však, že mládež z Pavlova rozebírala koruny hradeb a házela kameny ze zříceniny, na což vrchnost upozornil místní farář. Umravněním dorostu pak byl pověřen klentnický myslivec.³

Nejzajímavější zpráva pochází z roku 1874. Domkař Mathias Wolf z Popic zaslal 4. září 1874 dědičce panství kněžně Alexandrině (1824–1906) do Mikulova dopis napsaný

¹ K historii Děviček dosud nejpodrobněji KRYČER, Rudolf: Hrad Děvičky na Pavlovských kopcích, Vlastivědný věstník moravský, roč. 12 (1957), s. 134–140. Novověké písemné prameny ze 17. až 19. století byly revidovány v rámci stavebněhistorického průzkumu zříceniny v roce 2022. Viz BORSKÝ, Pavel: Hrad Děvičky. Stavebněhistorická dokumentace, Brno 2022.

² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 9 658, kart. 1 640. Dne 10. listopadu 1840 žádal ještě o povolení chovu ovcí v Klauze a využití kůlny, která tam stála. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 72 (Velkostatek Mikulov), inv. č. 452, kart. 130.

³ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 9 658, kart. 1 640.

Guer Durchlaucht
 Hochoberne Fürstin
 Gnädigste Frau

Ich gesehensend Gesehentlichem hochfürstlichen ² Rat mit mirer gned-
 lichen Befehl eine Aufnehmung in einem in dem Hofe der
 althochfürstlichen Burgwarden, Maidentburg bei Jatau auf einer
 Pflanzung besonderer inbetrachtlicher Gänge auf welche bei
 dem Aufsteigen nach ich gesehensend Gesehentlichem Rat zu unter-
 dieser Aufnehmung werden zu sein bei dieser gewandten Kriem-
 jodis in dem Aufnehmung von circa 50 Pfunde in dem inbetracht-
 lichen fidelethlich gelagerten Burgthaus nachfolgen, wieweil der
 inbetrachtliche Gebäuere bei diesem Aufnehmung wird, da die
 Burgwarden nicht in dem Hofe der Burgwarden werden.
 Da ich gesehensend diese gedenke Aufnehmung eine inbetrachtliche
 Aufnehmung inbetrachtliche will, und eine inbetrachtliche Aufnehmung zu
 führung in dem Hofe der Burgwarden inbetrachtliche Aufnehmung
 Aufnehmung inbetrachtliche Aufnehmung zu unter-
 auf dem Hofe der Burgwarden, daß dadurch einige althochfür-
 stliche und der Burgwarden althochfürstlichen Aufnehmung
 dem werden können, wie ich gesehensend Gesehentlichem Rat
 nicht das Glück zu sein werden, daß ich inbetrachtliche Aufnehmung
 inbetrachtliche Aufnehmung bei dem Hofe der Burgwarden gelagerten
 Burgthaus einige inbetrachtliche und dem Hofe der Burgwarden
 zu unter- führung von inbetrachtlichen Aufnehmung auf

Ihre Durchlaucht
 geruhen durch den
 H. H. Johann David
 meißten die Auf-
 nahme ungün-
 stig über die
 vorliegende Angelegenheit
 zu befinden.
 Nicoloburg 13. September 1874
 Josef Woll
 Eigentümer

Nr. 13. September 1874.
 Nr. 649.

Ihrer Durchlaucht der
 Hochgeborenen Frau Alexan-
 drine Fürstin von Dietrich-
 stein-Hensdorf-Penitz etc.
 ..
Nicoloburg

Mathias Wolf, geb. am 13. Juni 1848,
 Sohn Nr. 157 in Popitz bei Pöhlitz

bitte ich gesandtschaftlich zu erlangen
 (Erlaubnis zur Anwesenheit in
 den kgl. Schlössern Popitz, Pöhlitz,
 bei der Burg Künau, Maiden-
 burg, bei Jolau).

Dopis Mathiase Wolfa z Popic zaslaný v září 1874 do Mikulova kněžně Alexandrině z Dietrichsteina s žádostí o umožnění prozkoumání podzemní chodby u hradu Děvičky. Viz: Moravský zemský archiv v Brně, fond F 72 (Velkostatek Mikulov), inv. č. 452, kart. 130, fol. 26a-27a.

německy velmi úhledným rukopisem a zvláštním světle modrým inkoustem. Dopis je nápadný nejen svým vzhledem, ale i neobvyklým obsahem. A to do té míry, že příkládáme jeho doslovný překlad:

Vaše Jasnosti!

Vysokourozená kněžno!

Nejmilostivější paní!

Já, nejuctivěji níže podepsaný, zamýšlím ještě s druhým místním usedlíkem provést vykopávky v podzemní chodbě nacházející se dle mého názoru v blízkosti starobylé hradní zříceniny Děvičky u Pavlova, na jejíž stopu jsem zřejmě já, níže nejuctivěji podepsaný, narazil. Tyto vykopávky by sice probíhaly u této uvedené zříceniny, avšak ve vzdálenosti zhruba 50 kroků na nevýnosném jihozápadně položeném svahu, protože nebude těmto pamětihodným budovám způsobena žádná újma, jelikož by tato hradní zřícenina nebyla ani v nejmenším dotčena. Jelikož chci, já níže podepsaný, provést tyto zamýšlené vykopávky pouze z vlastního popudu, a aniž bych jakkoliv hledal poklady, nýbrž abych mohl budoucímu světu v historicky vědeckém ohledu odhalit důležité vodítko k dalšímu zkoumání, přičemž by se snad i mohlo přihodit, že by tak mohly být nalezeny některé starobylé předměty pocházející z doby rytířské, jak se mi, nejuctivěji níže podepsanému, již poštěstilo, že jsem v důsledku provedených vykopávek našel u hradíště v blízkosti obce Popice několik nevýznamných, z pravěku a středověku pocházejících zlomků různých nástrojů, jež sice nebyly cenné, přesto na nich byla patrná stopa dávné drahocenné ruční práce, a jelikož jsem já, níže nejuctivěji podepsaný, k týmž, ačkoliv svízelným výzkumům a vykopávkám vždy pobízel a mám v nich zálibení, tak odvažuji se já, nejuctivěji níže podepsaný, obrátit se bezprostředně na Vaši Jasnost, aby mi nejmilostivěji udělila potřebné svolení, abych tím zabránil třeba jinou cestou vzniklému prodlení ohledně tohoto vysokého svolení, jakož i abych se vyhnul případnému uveřejnění a hromadnému přílivu zvědavců, a dovoluji si, já nejuctivěji níže podepsaný, podat svou nejponiženější žádost, aby Vaše Jasnost ráčila s ohledem na historicko-vědecké účely milostivě udělit mně, nejuctivěji níže podepsanému, svolení k těmto výše uvedeným vykopávkám na výše označeném místě, přičemž jsem já, nejuctivěji níže podepsaný, ochoten zahájit se svým spolupracovníkem tyto zamýšlené vykopávky ihned po skončení polních prací, a to v podzimním čase při příznivém povětrí.

Dovoluji mi vyjádřit Vaši Jasnosti svou bezmeznou hlubokou úctu, s níž se poručím do Vaší přízně a milosti

Vaši Jasnosti nejponiženější služebník

Mathias Wolf, domkař č. 157 v Popicích, Popice, 4. září 1874.

(přeložil Jiří Strážnický)

Mathias Wolf s žádostí u vrchnosti neuspěl. Správa statku předala dopis 13. září Alexandrině, která výzkum zamítla. Kdy a jak se o tom dozvěděl Mathias Wolf, to už nevíme. Hned 14. září 1874 ovšem vrchnostenská kancelář nařídila podmyslivci Janu Maškovi v Pavlově, aby strážil majetek vrchnosti.⁴

Kdo byl onen domkař s tak zvláštními zálibami i rozhledem? Dle matričních záznamů se narodil 17. srpna 1834 v Popicích v domě čp. 95 jako syn Franze Wolfa a jeho manželky Anny Marie.⁵ Dne 15. prosince 1865 se coby vysloužilý voják v Popicích oženil s Marií

⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 72 (Velkostatek Mikulov), inv. č. 452, kart. 130.

⁵ Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 (Matriky), kniha č. 3 234, Popice – matrika narozených 1832–1869, snímek 14. Otec Franz Wolf byl majitel osminy lánu, jeho manželka Anna Marie byla dcerou čtvrtlánika Jana Wutky z Popic.

Mueckschovou.⁶ V manželství se v letech 1866–1872 narodilo celkem pět dětí.⁷ Datum úmrtí Mathiasa Wolfa se dohledat nepodařilo.⁸ Wolf byl tedy vysloužilým vojákem, i když na vojně nepobyl nijak zvlášť dlouho vzhledem k tomu, že se ženil v jednatřiceti letech. Snad právě na vojně získal tak neobyčejný rozhled a zaměření svých zájmů. Dopis podle všeho zformuloval i napsal sám, přičemž stojí za pozornost, že v něm nenajdeme jedinou gramatickou chybu, což nebylo v přípisech mnohých řemeslníků i vrchnostenských úředníků té doby zdaleka pravidlem.

Přestože měl Mathias Wolf s výzkumy v terénu zkušenosti, domníváme se, že v případě Děviček se mýlil a pod zříceninou žádná podzemní chodba není a nebyla. Celou věc si však zcela jistě nevymyslel, a musel si tedy všimnout nějakých neobvyklých terénních útvarů. Takové tajemné stopy možná vysvětluje nejstarší historická topografie Moravy, která vyšla ve Vídni v letech 1793–1794. Její autor Franz Joseph Schwoy (1742–1806) byl shodou okolností vrchnostenským úředníkem Dietrichsteinů. Působil v jejich službách od roku 1763; zemřel v roce 1806 v Mikulově. Můžeme tedy předpokládat, že na rozdíl od mnoha jiných lokalit zmíněných ve své topografii zříceninou přímo osobně navštívil nebo alespoň měl k hradu Děvičky v zámeckém archivu k dispozici všechny autentické historické dokumenty i soudobé zprávy. V historii Děviček zmínil k roku 1774 opakující se sesuv půdy na úbočí pod hradem na straně Pavlova, který ohrozil domy ve vsi.⁹ Možná, že i po stu letech zůstaly na povrchu nějaké obnažené rozsedy, o nichž se Mathias Wolf domníval, že jsou pozůstatkem lidského díla.

Předcházející výzkumy prováděl Wolf přímo v Popicích. V dopise zmíněné *hradiště v blízkosti obce Popice* je nepochybně lokalita Mohyla (dříve též Burgstall).¹⁰ Tvrziště v podobě nápadného komolého jehlanu mezi vinohrady se nachází v severní části popického katastru. Dle místních pověstí bylo návrší uměle navrženo nad hrobem tatarského krále, případně zde měl být zakopán zlatý jelen. V kontextu Wolfova dopisu není jisté bez zajímavosti, že se též tradovaly zvěsti o existenci chodeb vedoucích z Mohyly do Popic, ale také na Děvičky.¹¹ Možná, že Wolf právě tuto chodbu na Děvičkách cíleně hledal...

Při archeologickém průzkumu Mohyly, které provádělo muzeum v Mikulově v letech 1968 a 1969 pod vedením Josefa Ungera, se ukázalo, že Mohyla není uměle navržený, ale pouze částečně lidskou rukou upravený přírodní útvar. Jednalo se o drobné opevněné sídlo typu motte z pokročilého 14. století, na jehož temeni stály dvě roubené stavby. Předpokládá se opevnění horní plošiny hradbou s ochozem a příkopem s valem při patě návrší. Sídlo zřejmě ve druhé polovině 14. století přináleželo drobné šlechtě píšící se podle Popic.¹² Josef Unger při výzkumu zaregistroval četné *novodobé výkopy*

⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 (Matriky), kniha č. 3 238, Popice – matrika oddaných 1847–1924, snímek 45. Novomanželka byla dcerou výměnkáře Vavřince Muecksche z domu čp. 241.

⁷ Prvorozená byla dcera Gertraud (nar. 12. 6. 1866), dále Marie (nar. 13. 4. 1868), Anna (nar. 27. 7. 1869), Antonín (nar. 3. 6. 1871) a Anna (nar. 10. 8. 1872). Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 (Matriky), kniha č. 3 234, Popice – matrika narozených 1832–1869, snímek 205, 222, 236 a kniha č. 3 235, Popice – matrika narozených 1869–1910, snímek 12 a 19.

⁸ Historické pozemkové knihy Popic shořely na konci druhé světové války. Nebylo tudíž možné zjistit případné další podrobnosti o majiteli domu čp. 157.

⁹ SCHWOY, Franz Joseph: Topographie vom Markgrafthum Mähren. Band 2: Brüner und Hradischer Kreis, Wien 1793, s. 212–215.

¹⁰ Ve známém liechtensteinském urbáři z roku 1414 se lokalita nazývá Puerchstall. Viz BRETHOLZ, Bertold: Das Urbar der liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hasenberg und Nadendorf aus dem Jahre 1414, Reichenberg – Komotau 1930, s. 53.

¹¹ UNGER, Josef: Moravská tvrziště v pověstech, Vlastivědný věstník moravský, roč. 23 (1971), s. 346–351, zvl. s. 347; UNGER, Josef: Středověký hrad u Popic, Malovaný kraj, roč. 13 (1977), s. 20–21.

¹² NEKUDA, Vladimír – UNGER, Josef: Hrádky a tvrže na Moravě, Brno 1981, s. 240–241. Celkové shrnutí výsledků výzkumu viz UNGER, Josef, Motte u Popic (okr. Břeclav), Castellologica bohemia, roč. 5 (1996), s. 217–228.

různých amatérů a hledačů zlata. Mezi nimi byly jistě i stopy vykopávek Mathiase Wolfa. Zdráháme se však Mathiase Wolfa označit za hledače pokladů, spíše jej považujeme za prvního (?) amatérského archeologa Mikulovska.

Josef Peterka – Pavel Borský

Mathias Wolf from Popice – an Amateur Archaeologist from Mikulov Region from 1874

In the Dietrichstein archival funds there is one extraordinary document about the exploration of the ruins of the Děvičky Castle on the Pavlovské Kopce area, dating from the 19th century.

The Děvičky castle from the first quarter of the 13th century was acquired by the Liechtensteins and added to the Mikulov manor in 1334. In 1575, the estate fell to the Dietrichsteins. The new owners maintained the castle as a military fortress even still after the Thirty Years' War. From the 18th century onwards, however, the building fell into disrepair and in the 19th century it became a ruin that was definitely uninhabitable.

Among the documents concerning the ruins of Děvičky Castle, a letter sent by the householder Mathias Wolf from Popice on 4 September 1874 to Countess Alexandrina of Dietrichstein in Mikulov stands out. In the letter, written in German – without grammatical errors and in very neat handwriting – Mathias Wolf asked for permission to explore the underground passage he had allegedly discovered beneath the ruins. He stated that he had a passion for excavation and had already explored the fortifications near Popice. He stressed that he was not looking for treasures but was carrying out the excavations for historical and scientific reasons.

Mathias Wolf came from Popice, where he was born on 17 August 1834. He was a retired soldier and after returning from the war, he married in Popice at the age of thirty-one and apparently spent his entire life there, although the time of his death is unknown.

Alexandrina of Dietrichstein refused Wolf's request for research. Though the underground passage under the ruins may never have existed, Wolf did not invent the whole thing. He probably noticed an unusual landform that could have been created by a landslide on the hillside below the castle; the landslide was recorded in 1774.

The hillfort at Popice mentioned in Wolfe's letter is a well-known site of a cairn. Archaeological research carried out by the Mikulov Museum in 1968 and 1969 under the direction of Josef Unger showed that it was a small fortified motte-type settlement from the late 14th century. Traces of earlier excavations were found on the fortress – some of them left behind by Mathias Wolf. Because of his letter commemorating this excavation, he can be considered the first (?) amateur archaeologist in Mikulov region.